

Een wrede zoon

Jayadeva's *Gītāgovinda*

Inleiding en vertaling

Paul J.C.L. van der Velde

Inhoud

Inleiding	7
De Gītagovinda en de śruti	11
Jayadeva	25
Jayadeva, de dichter	33
Brindavan, het woud van Brindā	48
Rādhā	50
Krishna	53
De incarnaties	62
Epiloog:	76
‘Terwijl de lieflijke Malaya-wind de Lavaṅga-klimplant omhelst...	
 Gītagovinda Kāvyaṃ	 81
Śrī Jayadeva	
viracitam	
Dāmodara is vol vreugde	83
Zorgeloze Keśava	95
De verdwaasde vijand van Madhu	105
Tedere Madhusūdana	110
Krishna, zijn ogen zijn als lotussen, is vol verlangen	116
Vaikuṅṭha, reikhalzend van verlangen	126
Beschaafde Nārāyaṇa	129
De heer van Lakṣmī is zo verward...	143
Mukunda is vreugdevol	147
Zo kundig, met zijn vier armen...	150
Dāmodara, vol vreugde	156
Krishna met zijn gele gewaad is zo verheugd	170
 Afkorting	 179
 Bibliografie	 180

Appendix	182
Bhaktavijaya	182
Jayadeva	182
Jayadeva's Gītagovinda en koning Sātvik	183
Jayadeva's huwelijk	186
De vrome koopman	187
De deugdzame koning van Kraunch	190
De dieven doen zich voor als heilige mannen.	191
Padmāvati, de vrouw van Jayadeva	196

Inleiding

‘Zoon van de Yadu ‘s,
teken een patroon van muskus,
met je hand koel als sandel,
op mijn borst die zo lijkt op een gelukbrengende kruik vol liefde’¹.
Dat zei ze terwijl de zoon van Nanda speelde en het hart verblijdde’. (XII.17).

De *Gītagovinda* is een lyrische tekst over de liefde tussen Rādhā en Krishna die wordt toegeschreven aan de 12e eeuwse dichter Jayadeva. Jayadeva zou een groot deel van zijn leven in Puri² hebben doorgebracht, een stad gelegen aan de Oostkust van India in de deelstaat Orissa. Puri is in India zeer vermaard, in deze stad staat de grote tempel van Jagannātha, een lokale vorm van Viṣṇu. Jagannātha wordt in de tempel vereerd samen met zijn broer Balabhadra en zijn zus Subhadrā (afbeelding 5, 6). Deze Subhadrā zou later huwen met Arjuna, één van de helden uit het grote epos *Mahābhārata*, en zij zou de moeder worden van Abhimanyu. Abhimanyu zal sterven in de grote veldslag van Kuruksetra, maar zijn kind overleeft als enige van de familie het grote drama.

Als niet hindoe mag men de tempel van Puri niet betreden. Dat vind ik geen enkel punt, niet alles hoeft toegankelijk te zijn voor westerlingen. Ik ben vaak in Puri geweest in het verleden. Toen ik er de eerste keer was liep ik tegen de avond door allerlei kleine straatjes naar de grote tempel van Jagannātha. Het was al redelijk donker. Toen ik bij de tempel aankwam hoorde ik dat ik vanaf het dak van de bibliotheek die naast de tempel staat een blik mocht werpen op een van de binnenplaatsen van het complex. Een man liep mee de trappen op met een grote stok. Deze bleek nodig te zijn om de apen te verjagen die zich op het dak van de bibliotheek hadden verzameld.

Even later zag ik de grote tempel met zijn fiere oranje banier wapperend in de avondwind. Donkere wolken tekenden zich af tegen het uitspansel. Het was juni en de regentijd zou een dezer dagen inzetten. De donder rommelde ook al wat aan de einder. In de tempel gingen grote T.L. buizen aan en een enorme digitale klok licht-

1 De gevulde kruik, de *pūrṇakalāśa* is een gelukssymbool, een *maṅgala* teken.

2 Zie voor een beschrijving van Puri: Callewaert, 1991: 82-88.

te op met rode cijfers. In de verte waren de huizen van de Brahmanen te zien en van de stam van de Śaraba's of Śabara's. In Puri wordt verteld dat deze stam bestaat uit Jagannātha's meest nabije familie³. Samen met de Brahmanen verzorgen de leden van deze stam de beelden van de godheid en zijn broer en zus. Een keer in de zoveel jaar worden de beelden vervangen door andere beelden, de beelden zijn namelijk van hout⁴. Ze zijn de 'darukāya', het 'houten lichaam' van de godheid zoals aanhangers van Viṣṇu door heel India zeggen. Er wordt ter plekke verteld dat er op een dag duizenden jaren geleden een enorme boomstam verscheen op de zee nabij Puri⁵. De stam werd naar de stad gehaald en de koning besloot dat uit het hout van deze stam drie beelden gemaakt moesten worden: Jagannātha, Balabhadra en Subhadrā. Een oude man met wit haar bood zijn werk aan, maar hij had tijd nodig en hij moest met rust worden gelaten. Na verloop van enkele dagen kon de koning zich niet meer beheersen, hij moest de beelden zien en hij drong binnen in de werkplaats van de oude man. Eenmaal binnen trof de koning drie beelden aan, maar ze waren nog niet af. Jagannātha en Balabhadra hadden nog geen handen, Subhadrā had nog geen armen. De oude man was verdwenen. Later begreep men dat dit Viśvakarman was geweest, de architect en kunstenaar van de goden. De beelden werden in de grote tempel geïnstalleerd en om de zoveel jaar worden ze sedertdien vervangen door nieuwe beelden, gemaakt van boomstammen die speciale eigenschappen hebben en daarmee aantonen dat ze geschikt zijn als volgende belichaming van de godheid.

In Puri wordt nog een ander verhaal verteld. Als de nieuwe lichamen van de goden worden geïnstalleerd moet de essentie van Jagannātha van het oude lichaam naar het nieuwe worden overgebracht. Een oude man van de Śaraba stam is bereid deze taak uit te voeren. De man wordt in de avond opgesloten in de tempel; wat hij 's nachts doet is niet bekend, maar de volgende ochtend wordt hij dood op de trappen van de tempel gevonden. Ik heb het verhaal van verschillende mensen in Puri gehoord. De essentie die in het beeld zit zou ofwel een stukje been van Krishna zijn ofwel van de Boeddha. We weten het niet, althans ik niet.

- 3 Zie Callewaert (1991: 78-80) voor legenden over de Śabara's en hun relatie met Krishna.
- 4 Zie voor studies hierover ondermeer: Tripathi: Navakalevara: The Unique Ceremony of the birth and the 'Death' of the 'Lord of the World' in: A. Eschmann, H. Kulke and G. C. Tripathi (eds.). (1978): The Cult of Jagannath and the Regional Tradition of Orissa. New Delhi (South Asian Studies, Bd. 8); Pp. 223-265; en Eschmann: Prototypes of the Navakalevara ritual and their Relation to the Jagannātha Cult in *ibid.* : Pp. 265-285.
- 5 De cultus rond Jagannātha is in werkelijkheid niet zo oud. Zie voor een studie hierover: A. Eschmann, H. Kulke and G. C. Tripathi (eds.). (1978): The Cult of Jagannath and the Regional Tradition of Orissa. New Delhi (South Asian Studies, Bd. 8); H. Kulke und B. Schnepel (eds.). (2001): Jagannath Revisited: Studying Society, Religion and the State in Orissa. Zie voor Puri en Jagannātha verder Callewaert, W. (1991) India, Goden als mensen, hoofdstuk 8: Jagannāth in Puri.

Toen ik terugliep naar mijn kamer in Puri hoorde ik een gezelschap liederen zingen, een soort bhajana's, religieuze liederen aan Krishna. Ik luisterde even en toen vertelde een Brahmaan die daar stond aan mij: 'Aṣṭapadī, Jayadeva!'. Zo hoorde ik voor het eerst, nu jaren geleden van deze tekst.

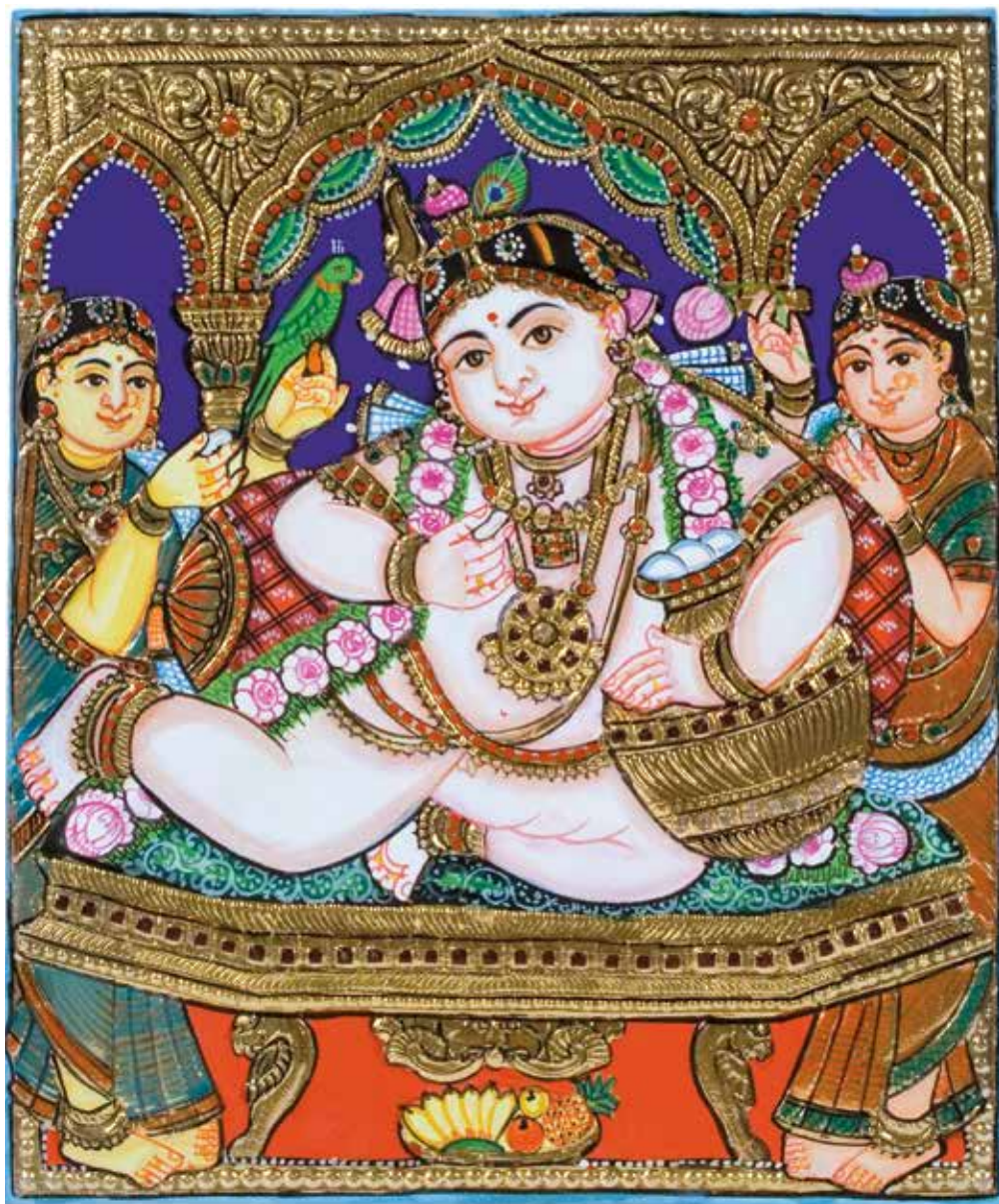
Ik heb de tekst ooit vertaald en er een tentamen over gedaan. Die vertaling ben ik kwijtgeraakt, uitgeleend aan iemand die de tekst ook wel mooi vond.

Een andere keer zat ik in een vliegtuig terug vanuit India. Er zat een Indiase vrouw naast mij die mij vroeg wat mijn favoriete Sanskrit tekst was. 'De *Gītagovinda*', antwoordde ik. Ze heeft de hele reis verder liederen uit de *Gītagovinda* geneurieerd: 'dhīrasamīre...', 'Lalitalavaṅga...', 'Kuru yadunandana...'

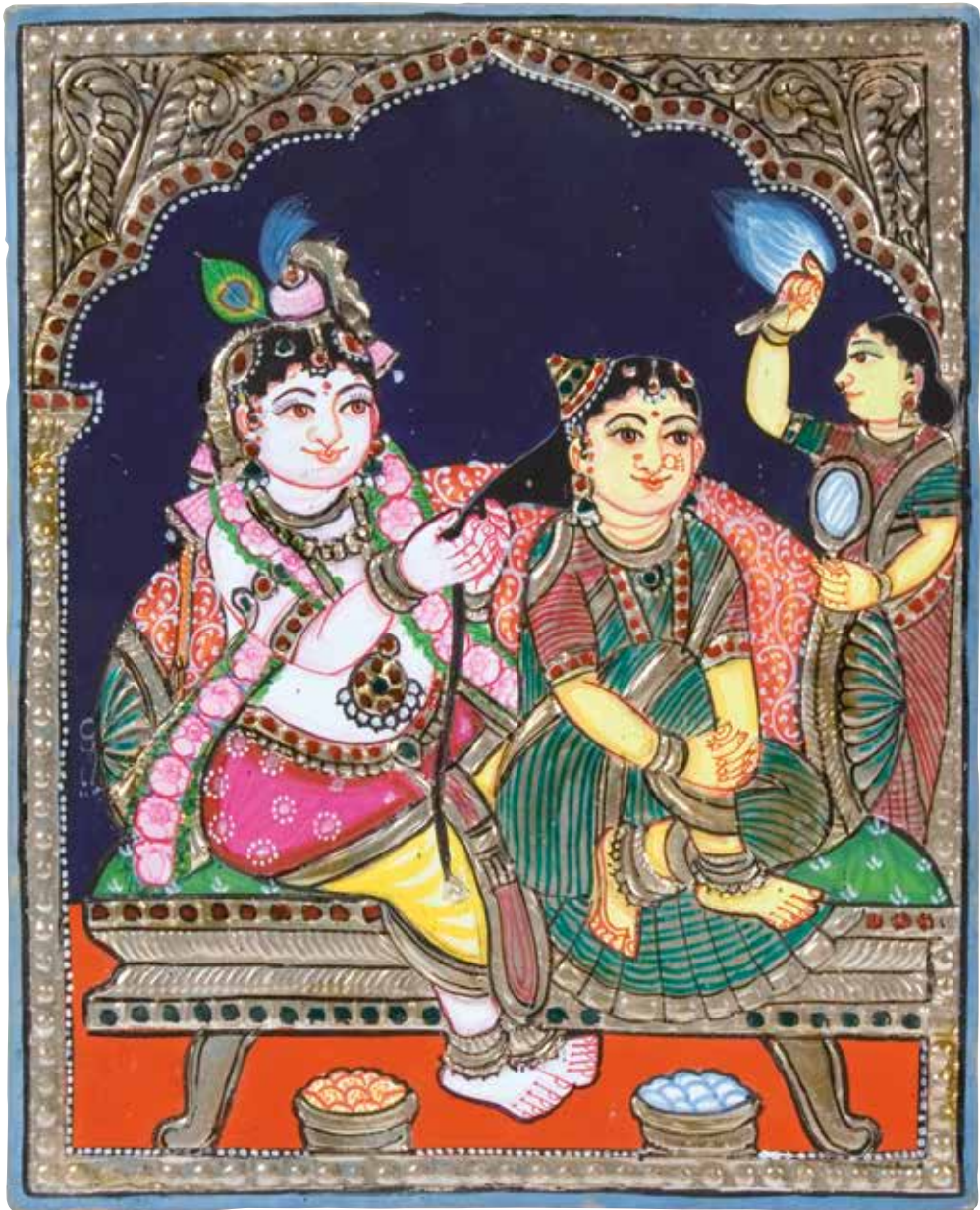
Weer jaren later, na vele andere bezoeken aan Puri, besloot ik de tekst opnieuw te vertalen en daar is deze studie het gevolg van.

De contrasten in Puri zijn groot. Op een dag ligt er een kleine donkere stier halverwege de weg tussen mijn kamer en de tempel. Het dier ligt daar te sterven. Niemand durft het dier te doden, dat zou moord zijn op een aan Krishna gewijde koe. Het is een kleine stier, in Puri loopt een speciaal soort kleine koeien rond. Het duurt dagen voor de stier sterft. Kraaien en honden pikken stukken uit zijn levende vlees.

De *Gītagovinda* is een tekst die relatief vroeg bekend is geraakt in het westen. De tekst werd in het verleden vaak gewaardeerd om reden van zijn lyrische beschrijvingen van de liefde, maar de receptie was vaak ook gemengd met name door de erotische passages in de tekst en de sensuele taal die Jayadeva gebruikt. Religieus en erotisch tegelijk lijkt moeilijk in het gemoed te passen. Dit probleem deed zich overigens in India al geregeld voor, zeker in de koloniale tijd toen India zich steeds sterker ging conformeren aan victoriaanse waarden. Echter ook eerder al waren er in India hindoes die problemen hadden met de *Gītagovinda* en andere teksten waarin erotiek en religie elkaar zo nadrukkelijk niet uitsluiten. Voor anderen was de tekst juist zeer inspirerend zoals bijvoorbeeld voor de hindoe mysticus Caitanya (1485-1533 na Christus) die tot hevige extases kon komen door de liederen van Jayadeva. Er zijn ook zeer veel herdichtingen en imitaties van de *Gītagovinda* gecomponeerd in de eeuwen na Jayadeva. Stoler-Miller (1977: ix) citeert echter de 17e eeuwse literair estheticus Jagannātha die de *Gītagovinda* veroordeelt om reden van de erotiek. Ze noemt hem overigens wel een uitzondering, hetgeen misschien voor de *Gītagovinda* waar mag zijn, voor andere Krishnaitische lyriek is het beslist niet uitzonderlijk. Veel dichters zijn om reden van openlijke beschrijvingen van het liefdesspel van Rādhā en Krishna bekritiseerd door de esthetici, soms al in hun eigen tijd van werken, soms ook in latere perioden. Rāma werd vaak als ethisch cor-

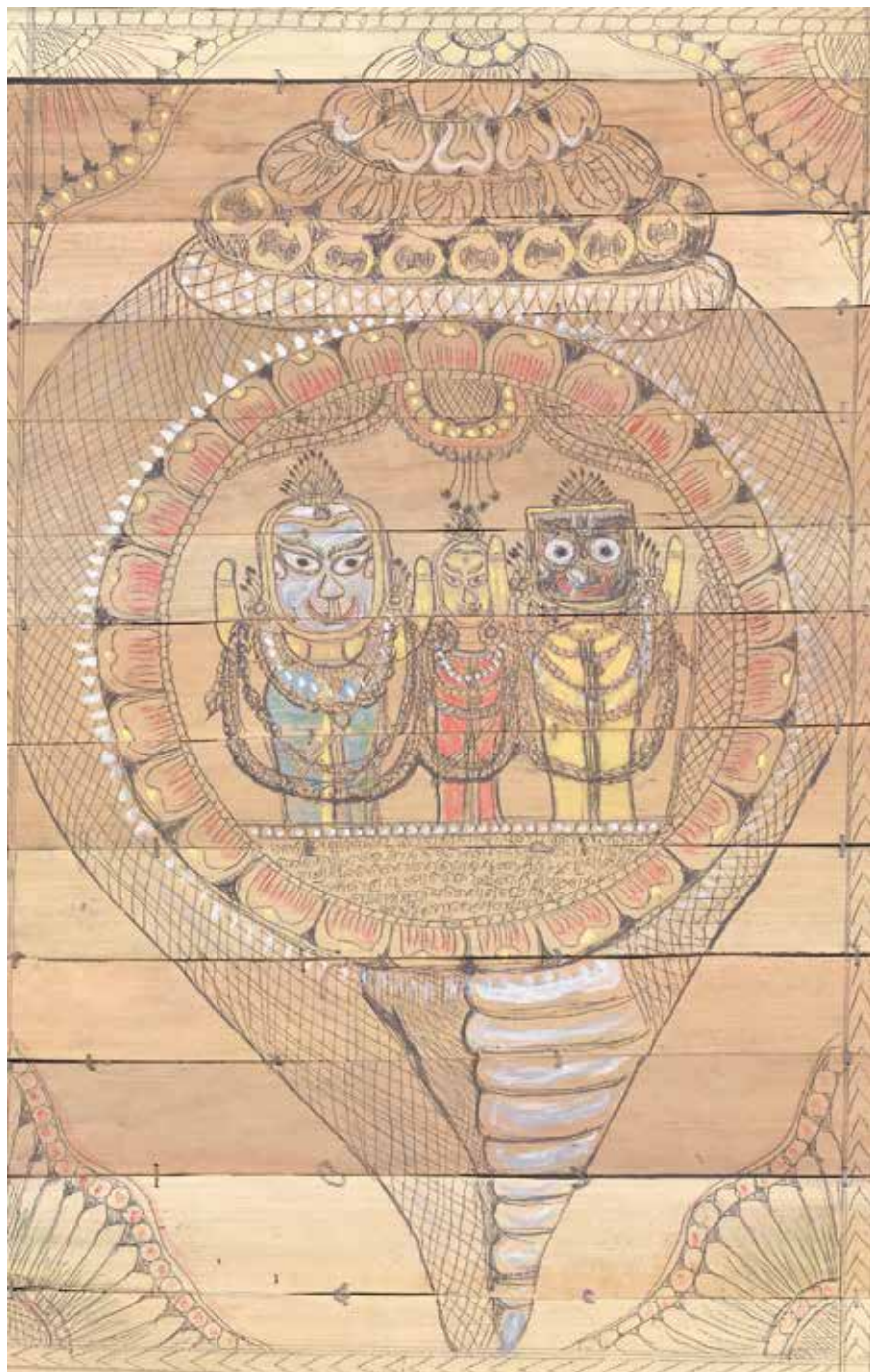

1. Krishna met twee gopī's. Traditionele schildering in plantaardige pigmenten, metaal en gesso op hout uit Tanjore. Oorspronkelijk formaat 25 x 31 cm; privé collectie.

2. Krishna vlecht de haren van Rādhā. Een andere gopī wuift hen koelte toe met een waaier gemaakt van een Yakstaart (cāmara). Traditionele schildering op hout in plantaardige pigmenten, metaal en gesso uit Tanjore. Oorspronkelijk formaat 20,5 x 25,5 cm; privé collectie.

5. Van links naar rechts Balabhadra (Balarāma), Subhadrā en Jagannātha afgebeeld in een schelp. Traditionele afbeelding op palmblad uit Orissa. Oorspronkelijk formaat 20,5 x 31 cm; privé collectie.

7. Incarnatie als vis (matsya). Pañacitra schildering uit Orissa. Tempera op katoen. De afbeeldingen 7 - 16 vormen een geheel. Oorspronkelijk formaat 145 x 33 cm; privé collectie.

<< śrīrastu >>

Gītagovinda Kāvyaṃ

Śrī Jayadeva
viracitam

Canto I

Dāmodara¹ is vol vreugde

Krishna's pleegvader Nanda ziet hoe de schemering langzaam doordringt tussen de bomen. Hij draagt Rādhā op de jonge Krishna naar huis te brengen. Krishna en Rādhā gaan echter naar de voet van een boom en hun heimelijke liefde ontluikt. In Canto I plaatst Jayadeva zich in de traditie van de poëzie, er zijn vele dichters wier werken hij kent en hij prijst hen, ieder om zijn eigen kwalificaties. Vervolgens brengt Jayadeva eer aan de tien incarnaties van Viṣṇu of Krishna die ieder voor zich op aarde zijn verschenen om de dharma te herstellen.

Dan wordt het lente en een vriendin vertelt aan Rādhā hoe de natuur opleeft, alles herinnert aan Kāmadeva, de god van de liefde en aan Krishna zelf die zich nu vermaakt in het liefdesspel met talloze andere vrouwen, hij is besmeurd geraakt met het sandelpoeder dat hun borsten siert en dat verraadt zijn diepste wensen...

‘Het uitspansel is geheel bewolkt,
de wouden zijn donker door de *Tamāla*-bomen²,’

‘’s Nachts is hij bang.

Rādhā, breng jij hem nu naar huis!’.

Zo is het bevel van Nanda dan wel³

en Rādhā en Mādhava⁴ zijn ook wel weggegaan,

maar naar een boom in een prieel langs de weg op de oever van de Yamunā.

Moge hun geheime liefdesspel zegevieren. (1).

1 ‘*Dāmodara*’ is een epitheton van Krishna, ‘*hij die een touw om zijn buik heeft*’. Siegel (1978: 240) verwijst hierbij naar een mythe over Krishna’s jeugd. Zijn moeder Yaśodā bond hem een dag vast aan een vijzel omdat hij voortdurend weggroop. Krishna ontwikkelde toen echter een enorme kracht en hij trok de vijzel achter zich aan. De vijzel ontwortelde twee bomen en uit deze twee bomen kwamen twee hemelse wezens tevoorschijn die vervolgens naar de hemel vlogen. De twee hemelingen waren in het verleden vervloekt tot een bestaan als boomgeest en nu werden ze bevrijd door Krishna. De naam ‘*Dāmodara*’ hoeft echter niet naar deze mythe te refereren. Krishna en Balarāma dragen beiden vaak een touw of een gordel om de buik.

2 *Tamāla*’s (M-W: 438, *Xanthochymus pictorius*) zijn grote donkere bomen. Ze worden vaak met Krishna in verband gebracht, omdat ze net als hij groot, donker en sterk zijn. M-W vertelt dat de *Tamāla* bloeit met witte bloesems.

3 Stoler-Miller (1982: 17) wijst erop dat de woorden ‘*nandanidesītaḥ*’ ook kunnen betekenen ‘*bij Nanda vandaan*’, of ‘*om reden van plezier*’.

4 Een naam van Krishna. ‘*Hij die met de lente te maken heeft*’ of ‘*nakomeling van Madhu*, een naam van de Yādava’s, een volk dat met de Krishna cultus in verband wordt gebracht’ (M-W: 808).

Jayadeva is een toeschouwer⁵,
 wiens gemoed is getekend door de daden van Vāgdevatā⁶,
 hij is de vorst onder de minstrelen aan de voeten van Padmāvati⁷;
 hij maakt dit gedicht dat het gehele relaas verhaalt
 van de speelse liefdeslust van Śrī en Vāsudeva⁸. (2).

Als je geest genoeg vindt in het gedenken van Hari,
 als je interesse hebt in liefdeskunsten,
 luister dan naar de krans van zoete, tedere en lieflijke liederen,
 Jayadeva's Sarasvatī⁹. (3).

Umāpatidhara vervlecht woorden,
 maar alleen Jayadeva kent de helderheid van de compositie van woorden.
 Śaraṇa is prijzenswaardig om de snelheid in raadsele.
 Niemand is een rivaal van Ācārya Govardhana
 als het gaat om de werken over echte argumentatie van de hoogste erotica.
 Śrutidhara is beroemd,
 Dhoyin is een vorst onder de dichters¹⁰. (4).

*Prabandha 1*¹¹
Rāga Mālavagaṇḍa
Tāla Rūpaka

‘Op de oceaan van de vernietiging heeft u onvermoeid de *Veda* gedragen,
 de koers van diens boot was vastgelegd.
 Keśava, u heeft de gestalte van de vis gedragen!
 Heil! Heer van de wereld, Hari!’ (5).

‘De aarde rust op uw zeer brede rug,
 uiterst zwaar met de ronde knobbels van het dragen van de aarde.
 Keśava, u heeft de gestalte van de schildpad gedragen.
 Heil! Heer van de wereld, Hari!’ (6)

5 ‘*sadman*’ is hier vertaald als ‘toeschouwer’ (M-W: 1139).

6 ‘*Vāgdevatā*’ is de godin Vāc of Sarasvatī, de godin van literatuur en schone kunsten.

7 *Padmāvati* wordt op verschillende manieren geïnterpreteerd, zie inleiding.

8 ‘*Śrī-vāsudeva*’ kan ook vertaald worden als de ‘*luisterrijke Vāsudeva*’. Vāsudeva betekent nakomeling van Vasudeva. Vasudeva is de natuurlijke vader van Krishna.

9 De gehele *Gītāgovinda* is zo een belichaming van de godin Sarasvatī.

10 Zie voor de interpretatie van dit vers de inleiding.

11 Zie voor de interpretatie van deze hymne, de *Daśāvatāra*, de inleiding.

‘De aarde zit verankerd op de punt van uw slagtang,
als het vlekje verzonken in de maan.
Keśava, u heeft de gestalte van het zwijn gedragen!
Heil! Heer van de wereld, Hari!’ (7).

‘De nagel van uw voortreffelijke lotushand heeft een wonderbaarlijke punt,
het is de bij voor wie het lichaam van Hiranyakaśipu is opengebarsten.
Keśava, U heeft de gestalte van de Man-leeuw gedragen.
Heil! Heer van de wereld, Hari!’ (8).

‘U bedriegt Bali in uw stap, wonderlijke dwerg!
U heeft reinheid van de mensen doen ontstaan door het water van de nagels van
uw voeten!
Keśava, u heeft de gestalte van de dwerg gedragen!
Heil! Heer van de wereld, Hari!’ (9).

‘In een oceaan van bloed van de Kṣatriya’s,
reinigt u de aarde,
het kwaad voor haar is nu geheel verwijderd,
de pijn van haar bestaan geheel tot rust gebracht.
Keśava, u heeft de gestalte van Bhrgupati gedragen!
Heil! Heer van de wereld, Hari!’ (10).

‘U zet in de strijd een heuglijk offer uit van de kronen van tien hoofden,
geliefd aan de goden van de windstreken.
Keśava, u heeft de gestalte van Rāma gedragen!
Heil! Heer van de wereld, Hari!’ (11).

‘U draagt op uw grote gestalte een kleed als een regenwolk, als de Yamunā,
die met u is samengekomen uit angst voor de slag van de ploeg.
Keśava, U heeft de gestalte van Haladhara gedragen!
Heil! Heer van de wereld, Hari!’ (12).

U keurt af, ach, het doden van dieren,
voortgekomen uit de śruti,
volgens de regels van het offer,
U heeft getoond een mededogend hart.
Keśava, u heeft de gestalte van de Boeddha gedragen!
Heil, Heer van de wereld, Hari!’ (13).

‘Bij het neerslaan van de horden *Mleccha*’s,
hanteert u een zwaard, gruwelijk als een komeet.
Keśava, u heeft de gestalte van Kalkin gedragen!
Heil, Heer van de wereld, Hari!’ (14).

‘Luister naar deze essentie van het bestaan,
van dichter Śrī Jayadeva,
want deze schenkt geluk en reinheid.
Keśava, u heeft tien gestalten gedragen!
Heil, Heer van de wereld, Hari!’ (15).

Eer aan u, Krishna,
die de *Veda* veiligstelt,
de wereld draagt,
de aarde verheft,
de demon verscheurt,
Bali bedriegt,
de adelstand teloor laat gaan,
Paulastya¹² overwint,
de ploeg hanteert,
mededogen uiteenzet,
die de *Mleccha*’s tot paniek brengt,
u die tien gestalten scheidt! (16).

Prabandha 2
Rāga Gurjarī
Tāla Niḥsāra

‘U heeft uw toevlucht genomen tot de rondingen van de borsten van Kamalā¹³,
U draagt oorringen,
U draagt de lieflijke krans van woudbloemen,
Glorie, Jayadeva, Hari!’¹⁴ (17).

12 ‘*Paulastya*’ is een naam van Rāvaṇa, de zoon van Pulastya die een zoon van Brahmā, de scheppergod is (Verbruggen, 1992: 20).

13 *Kamalā* is een naam van de godin Lakṣmī, de ‘*Lotusachtige*’.

14 Het refrein van dit lied kan op verschillende manieren worden gelezen. Het kan ook betekenen: ‘*Glorie! Glorie! God! Hari!*’ of ‘*Glorie! Jayadeva en Hari!*’ of ‘*Glorie! God van overwinning! Hari!*’.

‘U siert zich met de krans van het juweel van de dag¹⁵,
 U brengt een eind aan het ontstaan¹⁶,
 U bent de de gans in het Mānasa-meer van de scharen heiligen¹⁷.
 Glorie! Jayadeva! Hari!’ (18).

‘U verslaat de slang Kāliya¹⁸,
 U maakt de mensen verheugd,
 U bent de zon voor de daglotus van de Yadu’s¹⁹.
 Glorie! Jayadeva! Hari!’ (19).

‘U vernietigt de demonen Madhu, Mura en Naraka,
 U berijdt Garuḍa,
 U bent de aanleiding tot het spel van de godenfamilies.
 Glorie! Jayadeva! Hari!’ (20).

‘U heeft ogen als smetteloze lotusblaadjes,
 U bevrijdt de wereld,
 U bent de rustplaats van de wezens van de wereld.
 Glorie! Jayadeva! Hari!’ (21).

‘U bent het juweel, gemaakt voor de dochter van Janaka²⁰,
 U heeft Dūṣaṇa²¹ overwonnen,
 U heeft Daśakaṇṭha²² in de strijd verslagen,
 Glorie! Jayadeva! Hari!’ (22).

15 Dit wil zeggen: ‘U ooit zich met de zon’.

16 Dit wil zeggen dat Krishna bevrijding geeft uit de cycli van wedergeboorten.

17 De Mānasa-gans vliegt naar het Mānasa meer in de Himalāya’s. Deze gans is het symbool voor de ziel die de samenkomst met het goddelijke zoekt. Een andere interpretatie is: ‘U bent de Mānasa-gans waarop de heiligen zich concentreren’. De heiligen zijn in dat geval het meer en ze wachten op de komst van Krishna die de gans is.

18 De slang Kāliya vergiftigde de Yamunā. Krishna heeft hem verslagen door op zijn hoofd te dansen. De slang is echter niet door hem gedood, maar verbannen naar de oceaan (afbeelding 19).

19 De Yadu’s zijn een van de groeperingen die nauw verbonden zijn met Krishna en zijn verering.

20 Janaka was de vader van Sītā. Viṣṇu/Krishna huwde haar toen hij als Rāma op aarde incarneerde.

21 Dūṣaṇa is een van de demonen die Viṣṇu/Krishna heeft verslagen toen hij als Rāma op aarde leefde.

22 ‘Daśakaṇṭha’, ‘de tien-nekkige’ is een naam van Rāvaṇa.